

Geç Antik Çağdan Günümüze Tyana (Kemerhisar)

Osman DOĞANAY *

Bülent İŞLER **

ÖZ

Tyana, Niğde İli Bor İlçesi yakınlarında, üzerinde günümüzde Kemerhisar Beldesi'nin kurulu olduğu bir höyük yerleşmesidir. Tarihi kaynaklar ve günümüze ulaşabilmiş mimari anıtlar yerleşimin Hititler Dönemi'nden başlayarak günümüze kadar kesintisiz iskân gördüğünü göstermektedir. Araştırmacıların büyük bölümü tarafından M.Ö. II. bin Hitit çivi yazılı belgelerinde adı geçen Tuwanuva yerleşmesinin şimdiki Kemerhisar olduğu kabul edilmektedir. Geç Roma Dönemi'nde Tyana olarak yansıyan bu ismin Tuwanuva ile ses benzerliği, buradaki en erken yerleşimin M.Ö. II. binyıla kadar uzandığının bir kanıtı gibi görülmektedir. Ancak Roma öncesi döneme ilişkin arkeolojik verilerden yoksun olmamız sebebiyle Tyana kentinin M.Ö. II. bindeki dokusu üzerinde bir yorumda bulunmamız şimdilik mümkün değildir.

Tarihi kaynaklardan M.Ö. II. binyıla kadar uzanan bir geçmişe sahip olduğu anlaşılan höyük üzerinde bilhassa geç antik çağda yoğun bir yapılaşmanın olduğu görülmektedir. Bu yapılaşma Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde de kesintisiz olarak devam etmiş ve yerleşim günümüzde orta ölçekli bir kasaba durumuna gelmiştir. Daha çok geç Roma evresindeki kente su sağlayan havuzu ve su kemerleriyle bilinen yerleşimde, 13 yıldır sürdürülen kazılar sonucunda ortaya çıkartılan Hıristiyanlık Dönemi'ne ait bir kilise, vaftizhane ve ek yapılar yerleşimin Bizans Dönemi'nde de önemli bir merkez olduğunu kanıtlamaktadır. Kazılarda ortaya çıkartılan duvarlar, geç antik çağda kentin sur duvarıyla çevrelendiğini gösterir. Bölgenin Selçuklu devletinin eline geçmesiyle, eski yerleşimin üzerine Türk Dönemi'nde dini ve sivil yapılaşma sonucunda yeni bir kent dokusu oluşmuştur. Halen kullanılmakta olan günümüze ulaşabilmiş yapıların büyük bölümü de Türk Dönemi'ne aittir. Kentin geçmişinden dolayı tüm yerleşim alanı 1., 2. ve 3. derece arkeolojik sit olarak tescilli yapılmış, 2017 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı'nın kabul edilmesiyle de kentin tarihi dokusu koruma altına alınmıştır.

Kentte 13 yıl süren İtalyan kazılarından sonra, 2016 yılında Niğde Müzesi başkanlığında ve Doç. Dr. Osman Doğanay bilimsel danışmanlığında başlattığımız yeni dönem araştırma, kazı ve restorasyon çalışmaları kapsamında Kemerhisar'daki geç antik dönemden günümüze kadar süregelen yapılaşmaya dair ilk tespitlerimiz bu çalışma kapsamında kısaca değerlendirilecektir. Böylelikle günümüze ulaşabilmiş yapılardan yola çıkarak kentin, geç antik çağdan günümüze gelişimi ortaya konulması amaçlanmaktadır. Söz konusu mimari yapılaşma kapsamında kentteki Roma İmparatorluğu Dönemi su sistemlerine dair yapılar (havuz, su kemeri ve hamam) ve tapınaklar, Bizans Dönemi kilise ve vaftizhane, Türk Dönemi'nde cami, mescit ve hamamlar, Cumhuriyet Dönemi sosyal yapıları ve yöresel konutlar ile bunlara ait mimari parçalar çalışmamız kapsamında ele alınacak konuların başında gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Bor, Kemerhisar, Tyana, Arkeoloji, Türk Dönemi, Mimari

* · Aksaray Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, AKSARAY.

** · Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Beşevler, ANKARA.

From The Late Ancient Age To Today Tyana (Kemerhisar)

Osman DOĞANAY *

Bülent İŞLER **

ABSTRACT

Tyana is a mound settlement in the vicinity of Bor District in Niğde Province, upon which Kemerhisar Town is established nowadays. The historical resources and architectural monuments that have been able to survive until today demonstrate that the location has witnessed an uninterrupted settlement starting from the Hittites Period up to present. It is accepted by a large portion of the researchers that Tuwanuva settlement mentioned in the Hittite cuneiform documents of the II nd thousand B.C. is today's Kemerhisar. The sound resemblance of this name reverberating as Tyana in the late Roman Period with Tuwanuva seems to be the evidence of the fact that the earliest settlement here extended until the II nd thousand B.C. However, due to the fact that we are deprived of the archaeological data related to the pre-Roman Period, it is not possible for us to comment on the texture of Tyana city in the II nd thousand B.C. as for now.

It is observed that there used to be a dense housing on the mound, particularly in the late ancient age, which is understood from the fact that historical resources have a history stretching out to the II nd thousand B.C. This housing has continued uninterruptedly in the Seljukian, Ottoman and Republic Periods and the settlement has become a medium-sized town nowadays. In the settlement which was rather known for its basin providing water for the city and aqueducts in the late Roman Period, a church, baptistery and additional structures dating to the Christianity Period uncovered as a result of the excavations continuing for 13 years prove that the settlement was an important centre during the Byzantine Period as well. The walls uncovered in the excavations show that the city was surrounded by fortification walls in the late ancient age. As the Seljuks took over the region, a new city texture was created upon the old settlement as a result of the religious and civil housing in the Turkish Period. A great majority of the structures surviving until today which are still in use also belong to the Turkish period. Due to the past of the city, the entire settlement area was registered as the 1st and 3rd degree archaeological site, and with the approval of the master plan in 2007 for protective purposes, the historical texture of the city was taken under protection.

After the Italian excavations lasting for 13 years in the city, within the scope of the new period research, excavation and restoration studies that we started under the presidency of the Museum and under the scientific consultancy of Assoc. Prof. Osman Doğanay, our initial findings of the housing starting from the late ancient period and lasting until today in Kemerhisar will be briefly evaluated within the scope of this study. Thus, based on the structures that have been able to survive until today, it is aimed to present the development of the city starting from the late ancient age until today. Within the scope of the architectural housing in question, the structures of the Roman Empire water systems (basin, aqueduct and bathhouse) and temples in the city, the church and baptistery of the Byzantine Period, the mosque, masjid and hamams of the Turkish Period and social structures and local dwellings of the Republic Period and architectural pieces belonging to them are the primary subjects to be addressed within the scope of our presentation.

Keywords: Niğde, Bor, Kemerhisar, Tyana, Archaeology, Turkish Period, Architecture

* · Osman Doğanay, Aksaray University, Department of Archeology, AKSARAY.

** · Bülent İşler, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Department of Art History, Beşevler, ANKARA.

Tyana (Kemerhisar) kenti, Niğde İli, Bor İlçesi, Kemerhisar Beldesi modern yerleşim sahası içerisinde yer almaktadır. Tyana, antik kaynaklara göre ilk olarak Hititler Dönemi'nde M.Ö. 1680 yılında kurulmuş ve günümüze kadar sürekli yerleşim görmüş bir höyüktür. Hitit metinlerinde "Tuwanuva"³ olarak geçen ve düz bir araziye kurulmuş olan yerleşim, farklı dönemlerde farklı kültürlerin buraya yerleşmesiyle 10 metre kadar yükselmiş yapay bir tepe görünümündedir. Günümüzde höyük üzerinde yaşam devam ettiğinden önceki dönemlere ait kalıntılar büyük ölçüde toprak altındadır.

Kent, Kapadokya Bölgesi içinde yer alan Toros sıradağlarının eteğinde, Anadolu'yu Suriye ile birlikte Filistin'e ve Mezopotamya'ya bağlayan yollar üstünde bulunuyordu⁴. M.S. 1. yüzyılda, Hz. İsa'nın çağdaşı Filozof Apollonius'un doğum yeri ve Roma Kolonisi olan kent, konumu bakımından ayrıcalıklı bir yere sahipti⁵.

Kent M.S. 325'te başpiskoposluk merkezi haline gelmiş, İmparator Valens Dönemi'nde, 372 yılında Kapadokya Bölgesi'nin kuzey ve güney olarak bölünmesinden sonra Küçük (Güney) Kapadokya'nın başkenti olmuştur. Anadolu'ya Arap akınlarının⁶ başladığı dönemde Tyana, Bizans ve Araplar arasında sürekli bir çekişme konusu olmuş ve sık sık el değiştirmiştir. Bu dönemde önemli oranda zarar gören Tyana 810 yılında Abbasi Halifesi Harun Reşit ve 830 yılında Halife Mermin tarafından ele geçirilmiştir⁷. Abbasiler zamanında kentte bir cami inşa edildiği bilinmektedir. M.S. 835 yılında, şehir Doğu Romalılara bırakılmıştır. 11. yüzyılda Türklerin kente yerleşmesiyle kentte Türk Dönemi başlamıştır.

11.-13. yüzyıllarda Kilisehisar Köyü'nün bulunduğu coğrafya sırasıyla Büyük Selçuklu, Danişmendli, Anadolu Selçuklu, İlhanlı, Eretnalı ve Karamanlı gibi siyasi güçlerin hâkimiyetinde bulunmuştur. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti ise tam olarak II. Bayezid Dönemine denk düşer. 16. yüzyılda Bor'a bağlı bir köy olduğu anlaşılmaktadır⁸. Türk Dönemi'nde yerleşmenin adı önce Kilisehisar⁹, daha sonra ise Kemerhisar ismini almıştır¹⁰.

Günümüzde höyük üzerinde yaşam devam ettiğinden önceki medeniyetlere ait kalıntılar büyük ölçüde toprak altındadır. Toprak üstünde görülebilen en önemli kalıntı şehre günümüzdeki ismini de veren sukemerleridir (Resim 1). Şehrin 3 km. kadar doğusundaki kaynağında 21x62 m. ölçülerinde ve 2,5 m. derinliğindeki bir havuzda toplanan su, bir bölümü kapalı, bir kısmı da su kemerleri üzerindeki kanallar ile kente ulaştırılmıştır (Resim 2). Üzerinde 0.35 cm. genişliğinde, 0.30 cm. yüksekliğinde taş ark/kanal bulunan 1.7 km. uzunluğundaki su kemerleri yuvarlak kemer açıklıklarından oluşmaktadır. Suyun biriktirildiği havuzda ve kanallarda yapılan kazılarda Roma İmparatoru Caracalla (M.S. 212-217) Dönemi'ne ait sikkeler bulunmuştur. Dolayısıyla kentin su sistemi M.S. 3. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Tyana'da ilk arkeolojik kazı çalışmaları 1986-1988 yılları arasında Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu başkanlığındaki bir ekip tarafından yapılmıştır. Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu kentin kuzeybatısındaki Ambartepa Höyüğü'nde çalışmalar yürütmüştür¹¹.

³ Hild-Restle 1981, s. 298; Berges 1998/99, s. 39; Berges 1998, s. 184; Berges-Nollé 2000, s. 445; Rosada-Lachin, 2011, s. 209; Korkmaz 2014, s. 100.

⁴ Charlesworth 1926, s. 77-96; Öcal 2010, s. 394. Daha geniş bilgi için bkz. Hild 1977, s. 41-59; Berges-Nollé, 2000, s. 449-457, Abb. 1; Korkmaz 2014, s. 99.

⁵ Smith 1873. Apollonius ile ilgili olarak bkz. Akalın 2015 s. 220-244.

⁶ Rosada 2007, s. 520.

⁷ Korkmaz 2014, s. 103.

⁸ Korkmaz 2014, s. 105-107.

⁹ Korkmaz 2014, s. 99.

¹⁰ Hüseyinlikioğlu-Arslan, 2009, s. 307.

¹¹ A. Çınaroğlu, Ambartepa'nın Tuwanuva/Tuwana kenti olabileceğini düşünmektedir. Bkz. Çınaroğlu 1987, s. 351-360. Ayrıca bkz. Rosada-Lachin 2011, s. 209.

Tyana kenti içindeki arkeolojik kazılar ise, İtalya Venedik Bölgesi Klasik ve Doğu Uygarlıkları inceleme ve Araştırma Merkezi Kültür Vakfı'nın finanse ettiği Padova Üniversitesi öğretim üyesi Arkeolog Topograf Prof. Dr. Guido Rosada başkanlığındaki İtalyan ekip tarafından 2001 yılında başlatılmıştır.

İtalyan kazılarının ilk yıllarında öncelikle kentin güneyindeki Roma Hamamı¹² ortaya çıkartılmıştır¹³. Daha sonraki kazı çalışmaları, kentin kuzeydoğusundaki su kemerlerinin kente girdiği bölgede yoğunlaşmıştır (Resim 3)¹⁴. Kazı öncesinde bu sahada yer alan özel mülkiyetteki parseller kamulaştırılarak alanda bulunan Türk Dönemi konutları yıkılmıştır¹⁵. Kentin kuzeydoğusunda yürütülen kazılarda vaftizhane ile birlikte bir kilise ve şehri kuşatan sur duvarlarının bir bölümü ortaya çıkartılmıştır.

Tyana kentinin yeni simgelerinden biri haline gelen vaftizhane kentin kuzeydoğu yamacında, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda, 21.90x7.95 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Resim 4)¹⁶. Kuzeydoğuya bakan duvarının ortasında, dışa 5.20 m. çıkıntı yapan, her biri 3.00 m. uzunluğunda beş cepheli apsis yer alır. Yapının duvarları zemin seviyesine kadar yok olmuştur. Yapının mimarisini anlamak şimdilik zor olmakla birlikte girişin güneybatıya bakan duvarın ortasında olduğu ve yapıda güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda üç nefli bir iç düzenlemenin olduğu anlaşılmaktadır. Nefleri oluşturan payelerin ancak izleri görülebilmektedir. Yapının ortasında beyaz mermerden yekpare bir vaftiz teknesi bulunmaktadır (Resim 5). Dolayısıyla binanın vaftizhane işlevinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak yapının malzeme özellikleri ve apsisinin kuzeydoğuya bakması burasının daha sonradan vaftizhaneye dönüştürüldüğünü akla getirmektedir.

İtalyan ekibin yayınlarından binanın zemininin opussectile mermer levhalarla kaplı olduğu ve yer yer zeminde mozaik tekniğinde resimlerin bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁷. Günlük hayattan kesitlerin yansıtıldığı ve geyik gibi hayvanların¹⁸ yer aldığı resimler din dışı konusu bakımından Geç Roma özellikleri göstermektedir.

Vaftizhanenin 15 m. kadar güneybatısında, doğu-batı doğrultusunda üç nefli bazilikal planlı bir kilise yer alır (Resim 6-8). İtalyan kazı heyetinin kilisedeki çalışmalarında bema bölümü, kuzey ve güney nefler ile birlikte kuzey ek mekân zemin seviyesine kadar ortaya çıkartılmıştır. Kilisenin orta nefindeki ve narteks bölümündeki çalışmalar ise tamamlanamadan İtalyan ekibin kentteki kazı çalışmaları sonra ermiştir. Kasaba halkından edinilen bilgiye göre kilisenin bulunduğu alanda, 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş evler bulunmaktaydı. İtalyan kazılarının ilk yıllarında söz konusu alan kamulaştırılmış, bu geç dönem evleri iş makinalarıyla yıkılmış ve böylelikle şimdiki kazı sahası oluşturulmuştur.

İtalyan ekibin 2013 yılında kendi istekleriyle kazı çalışmalarına son vermesiyle 2016 yılından başlayarak, Aksaray Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Osman Doğanay'ın bilimsel danışmanlığında, Niğde Arkeoloji Müzesi Başkanlığı'nda kazı çalışmalarına devam edilmektedir. Tyana'daki 2017 yılı çalışmalarımızda kilisenin orta nefi ortaya çıkartılmıştır.

¹¹ A. Çınaroğlu, Ambartepe'nin Tuwanuva/Tuwana kenti olabileceğini düşünmektedir. Bkz. Çınaroğlu 1987, s. 351-360. Ayrıca bkz. Rosada-Lachin 2011, s. 209.

¹² Berges-Nollé 2000, s. 66-67.

¹³ Berges 1998/99, s. 52; Berges 1998, s. 195; Rosada 2004, s. 271; Rosada Ankara, 2005, s. 157-159; Rosada 2006, s. 435-437; Rosada-Lachin 2011, s. 212.v

¹⁴ Rosada 2007, s. 521-522.

¹⁵ Türk Dönemi yapılarından bazılarının nitelikli olan kısımları korunarak yerinde dondurma işlemi yapılmıştır. Bkz. Rosada-Lachin 2012, s. 91, Çizim: 2-3.

¹⁶ Rosada 2007, s. 513-516; Rosada-Lachin-Mondin, 2010, s. 286, Çizim: 3; Rosada-Lachin 2015, s. 368, Çizim: 1, s. 369, Çizim: 3.

¹⁷ Rosada-Lachin 2009, s. 6; Rosada-Lachin, 2012, s. 90, Çizim: 1, 4.

¹⁸ Rosada-Lachin 2012, s. 81; Rosada-Lachin, 2015, s. 371, Resim: 2, s. 372, Resim: 3.

İlk belirlemelerimize göre kilisenin en az üç farklı inşa dönemine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kilisenin ilk evresi dıştan dışa 28.50 m. uzunluğunda sekizgen (oktagon) planlıdır. Kilisenin ikinci evresinde, sekizgen kilisesinin kuzeybatı ve güneybatı duvarları kaldırılmış; kuzey, batı ve güney duvarlarının iç kısmına bitişik 1 m. kalınlığında duvarlar eklenerek, birinci evre kilise içinde üç nefli bazilikal planlı yeni bir kilise oluşturulmuştur. Nef ayrımı üç çift paye ile sağlanmıştır. Doğuda birinci evre kiliseye ait apsis aynen korunmuş, bemanın iki yanında pastoforium odaları oluşturulmuştur.

Batıda kuzey-güney doğrultusunda narteks eklenmiş, narteksten birer kapıyla neflere geçiş sağlanmıştır. Üçüncü bir evrede kilisenin orta nefinin kuzeydeki payeleri arasına duvar örülerek kapatılmıştır.

Kilisenin ilk evresi, kentin piskoposluk merkezi haline geldiği 4. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır. Sekizgen planlı ilk kilise boyutları bakımında da piskoposluk kilisesi olduğunu desteklemektedir. Kilisenin kuzeydoğusundaki vaftizhane de piskoposluk kompleksinin bir parçası olmalıdır. Dolayısıyla her iki yapının bölgedeki en erken tarihli kilise ve vaftizhane olması bakımında da önemli bir yeri vardır.

9. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyıla kadar sık sık el değiştirmesi sonucu kent giderek önemini yitirmiştir. 11. yüzyıl sonlarında başlayan Türk döneminde kentte önemli bir imar faaliyetine rastlanmaz. 16. yüzyılda Kilisehisar olarak bilinen kent altı mahalleye bölünmüştür. 1518 tarihli tahrir defterinde Cami Mahallesi'nde olduğu kaydedilen Sinan Bey Camisi'nin ismi geçer (Resim 9)¹⁹. Sinan Bey Camisi'nin yanında bir hamam ve iki konak Osmanlı Dönemi'nden günümüze ulaşabilen az sayıdaki yapıları oluşturur (Resim 10). Modern evlerin arasında az sayıda kalmış kerpiç evler 19. yüzyıl sonlarında 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir. İki katlı olan kerpiç evlerin birçoğu terk edilmiş ve harap haldedir (Resim 11). Cumhuriyetin ilanından sonra 1932 yılında kente altı dershanesi olan bir okul binası inşa edilmiştir (Resim 12). 2015 yılında korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen okul, duvarlarında oluşan çatlaklar nedeniyle 2016 yılında boşaltılmıştır.

Sonuç olarak antik Tyanadan günümüze ulaşabilmiş olan kalıntılar kentin zengin bir geçmişi olduğunu göstermektedir. İç Anadolu'dan Akdenize ve Ortadoğu'ya açılan antik yollar üzerinde bulunan şehir coğrafyanın sağladığı bu avantajdan dolayı her dönemde önemini korumuştur. T yana en parlak dönemini hiç kuşkusuz Roma Çağı'nda yaşamıştır. Kentte sürdürülen kazılar kentin geçmişinin aydınlatılmasına yönelik atılmış önemli bir adımdır.

¹⁹ Korkmaz 2004, s. 117-118; Öcal 2010, s. 401.

KAYNAKLAR

- Akalın, K.H. (2015) "Yeni Ahitteki Tyanalı Apollonius", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 12, Haziran, s. 220-244.
- Berges, D. (1998) "Neue Forschungen in Tyana", Veröff. Joachim Jungius-Ges. Wiss. Hamburg, 87, s. 179-204.
- Berges, D. (1998/99), "Tyana in Kappadokien Luwischer Dynastensitz und kaiserzeitliche Colonia", Archäologie, Heft 15, s. 37-58.
- Berges, D. -J. Nollé, (2000), Tyana Archäologisch-historische Untersuchungen zum südwestlichen Kappadokien, 2. Cilt, Bonn.
- Charlesworth, M.P. (1926), Trade-Routes and Commerce of the Roman Empire, Cambridge.
- Çınaroğlu A. (1987), "Kemerhisar Ambartepe 1986 Kazısı", 9. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara, s. 351-360.
- Hild, F. (1977), Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien, Tabula Imperii Byzantini, Wien.
- Hild, F. -M. Restle, (1981) Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos), Tabula Imperii Byzantini 2, Wien,.
- Hüseyinklioğlu, A. -H. Arslan, (2009), "16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Niğde Kazası Yerleşme Merkezlerinin Tespiti", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2, s. 299-314.
- Korkmaz, M. (2014) "XVI. Yüzyılda Kilisehisar: Bizans Şehrinden Osmanlı Köyü'ne", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 11, Balıkesir, Mayıs, s.98-134.
- Öcal, T. (2010), "Antik Tyana Şehrinden Günümüz Kemerhisar'a Kadar Olan Yerleşmenin Tarihsel Süreci", Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 22, Temmuz-, s. 388-408.
- Rosada, G. (2004) "Tyana Archaeological Excavation 2002", 25. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Ankara, s. 267-278.
- Rosada, G. (2005), "Tyana-Kemerhisar Archaeological Excavations 2003", 26. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, s. 157-166.
- Rosada, G. (2006) "2004 Yılı Kemerhisar/Tyana Kazısı", 27. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara, s. 435-444.
- Rosada, G. (2007) "Tyana/Kemerhisar: Gli Scavi 2005", 28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, s. 513-528.
- Rosada, G. -M.T. Lachin, (2009) "Excavations 2007 at Tyana", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, Ankara, s. 1-16.
- Rosada, G. -M. T. Lachin-C. Mondin, (2010) "Tyana/Kemerhisar, Excavations 2008", 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, Ankara, s. 269-288.
- Rosada, G. -M.T. Lachin, (2011), "Excavations at Tyana/Kemerhisar 2009", 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, Ankara, s. 196-215.
- Rosada, G. -M.T. Lachin, (2012), "Excavations at Tyana/Kemerhisar, 2010 Archbishop Patrikios's Church", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, Ankara, s. 77-95.
- Rosada, G. -M.T. Lachin, (2015) "Tyana-Kemerhisar (Bor-Niğde) 2013 Yılı Kazısı Raporu", 36. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, s. 359-372.
- Smith W. (ed.), (1873), "Tyana", A Dictionary of Greek and Roman Geography, London.

RESİMLER



Resim 1. Kente ismini veren su kemerleri



Resim 2. Roma havuzu



Resim 3. Kentin kuzeydoğusundaki kazı alanının genel görünümü



Resim 4. Vaftizhanenin güneyden genel görünümü



Resim 5. Vaftiz havuzu



Resim 6. Piskoposluk kilisesinin kuzeybatıdan görünümü



Resim 7. Kilisenin bema bölümünün batıdan görünümü



Resim 8. Kilisenin apsisinin doğudan görünümü



Resim 9. Sinan Bey Camisi'nin güneydoğudan görünümü



Resim 10. Osmanlı Dönemi'nden kalma bir konak



Resim 11. Bir grup kerpiç ev.



Resim 12. 1932 tarihli Etiler okulu